

Bir Meslek Olarak Din Hizmetinin Kur'ânî Referansları Qur'anic References of Religious Service as a Profession

Ali SOYLU

Dr. Öğretim Üyesi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Tefsir Anabilim Dalı
Assistant Professor, Zonguldak Bülent Ecevit University, Faculty of Theology,
Department of Tafsir
Zonguldak, Turkey
alisoylu@msn.com
orcid.org/0000-0002-3408-2329

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types : Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received : 29 Temmuz / July 2020
Kabul Tarihi / Accepted : 12 Ekim / October 2020
Yayın Tarihi / Published : 15 Aralık / December 2020
Yayın Sezonu / Pub Date Season : Aralık / December
Cilt / Volume: 7 • Sayı / Issue: 2 • Sayfa / Pages: 395-419

Atıf / Cite as

Soylu, Ali. "Bir Meslek Olarak Din Hizmetinin Kur'ânî Referansları". *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/2 (2020), 395-419.

Doi: 10.33460/beuifd.775484

İntihal / Plagiarism

Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.
This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Yayın Hakkı / Copyright®

Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi tarafından yayınlanmıştır. Tüm hakları saklıdır.
Published by Zonguldak Bulent Ecevit University, Faculty of Theology, Zonguldak, Turkey. All rights reserved.

Öz: Meslek seçimi ilk önce düşünme ile başlar. Seçilecek meslek zihinde şekillenir ve daha sonra o meslek konusunda karar verilir. Bütün bu serüvenin ana hareket merkezi ise kalptir. Meslek edinme düşüncesi eğer tevhîdi imanla dolu bir kalpten doğarsa, seçilen meslek elbette insanlığın iyiliği için önemli sonuçlar doğuracaktır. Bir meslek olarak din hizmeti Yüce Allah'ın, elçisi Hz. Muhammed (sav) aracılığıyla insanlığa hidayet rehberi olarak gönderdiği Kur'ân'ın mesajının yine O'nun tarafından belirlenen amaca ve yöntemlere uygun olarak bütün insanlığa duyurulması faaliyetidir. Din hizmeti, sonradan ihtiyaca binaen ihdas edilen bir hizmet olmayıp, aksine varlığı için vahyin kaynaklık ettiği önemli ve gerekli bir hizmettir. Bu vazifeyi tarihi süreç içerisinde önce peygamberler yerine getirmiştir. Peygamberlerin bu hizmeti bozulmuş ilâhî dengeleri yeniden ikame etmeye, toplumu yeniden vahye göre şekillendirmeye ve kayıp değerleri hayatın merkezine koymaya yönelik olmuştur. Din görevini ifa edenler, bu yüce görevi Kur'ân ve Sünnetin ışığında yürütenlerdir. Nitekim bu vazifeyi gerçekleştirenler, Allah'ın dinini doğru öğrenme, anlama ve yaşama konusunda inananlara yardımcı olmaktadır. Bu nedenle din hizmeti doğru, bilgili, özverili, ahlaklı, takva sahibi ve dindar görevlilere ihtiyaç duymaktadır. Ayrıca din hizmetinin topluma sağlıklı bir şekilde aktarılabilmesi için, görevlilerin karakter ve mizaçlarının din hizmetine uygun, bu konuda ulaşılması

gereken hedefin ise manevî olması önem arz etmektedir. Bu makalede din hizmetinin, yukarıda değindiğimiz bütün yönleriyle Kur'ân'ı Kerim'deki kaynakları, yani din hizmetine bir meslek olarak varlık alanı sağlayan âyetler üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân, Din, Meslek, Hizmet, Referans

Abstract: Choosing a profession starts with thinking first. The profession to be chosen is shaped in the mind and then a decision is made on that profession. The main center of action of this whole adventure is the heart. If the idea of acquiring a profession emerges from a heart full of monotheistic faith, the chosen profession will of course have important consequences for the good of humanity. The service of religion is to present the message of the divine book Quran, sent by Allah, as a guide to humanity through the messenger of Prophet Muhammad, in accordance with the purpose and methods determined by Him again. Religious service is not a service created based on need, but an important and necessary service for which revelation is the source for its existence. Prophets fulfilled this duty first in the historical process. This task of the prophets is to restore the broken divine balances, to reform society, to replace the lost values. Religious officials, are those who carry out this great task from Quran and Sunnah from the prophetic method. As a matter of fact, those who carry out this duty help believers to learn, understand and live the religion of Allah correctly. For this reason, religious service needs correct, knowledgeable, selfless, moral, pious and religious officials. In addition, the methods (communication) that should be parallel with the Quran and the practices of the Prophet. Finally, it is important that the aim to be pursued in the execution of religious service is religious, spiritual. In this article, we will focus on the sources of religious service in the Holy Quran with all aspects mentioned above, that is, the verses that provide the service of religion as a profession.

Keywords: Quran, Religion, Profession, Service, Reference

Giriş

İnsanlık tarihine bakıldığında her zaman din olgusu ile karşılaşılır. Bu bağlamda denilebilir ki insan, nasıl en ilkel kültürlerde bile birtakım sosyal gruplar içerisinde varlığını sürdürmüş ve yaşamışsa, aynı şekilde bir dine aidiyet duygusu içinde yaşamıştır. Şöyle ki insanoğlu, bu eski dönemlerde de insanüstü bazı varlıkların mevcudiyetine inanmış, onlarla ilişki kurma çarelerini aramış ve ölümden sonraki hayat üzerinde düşünceler serdetmiştir.¹

Bilindiği üzere din duygusu fitrî bir duygudur ve insan, yapısı itibarıyla dine muhtaçtır. İnsan bu duyguyla ve bu altyapıyla yaratılmıştır.² Bununla birlikte “din

1 Hans Freyer, *Din Sosyolojisi*, çev. Turgut Kalpsüz (Ankara: AÜF Yayınları, 1964), 31.

2 “(Resûlüm!) Sen yüzünü hanif olarak dine, Allah insanları hangi fitrat üzere yaratmış ise ona çevir. Allah'ın yaratışında değişme yoktur. İşte dosdoğru din budur; fakat insanların çoğu bilmezler.” er-Rûm 30/30; ayrıca bk. Âl-i İmrân 3/19.

duygusu insan fitratının temel bir özelliği olmakla beraber, bu kendiliğinden uyanıp gelişmez. Zira insanda hazır bir Allah inancı değil, onu bu inanca götürecek kabiliyet ve imkânlar vardır.”³

“Dinin en temel fonksiyonlarının başında, toplumlara belli bir ‘zihniyet kazandırma’ veya ‘yeni bir dünya kurma vizyonu’ sağlaması gelmektedir. Nitekim Berger’in ifadesiyle: Hayata anlam ve gaye kazandıran din, insanın dünya kurma girişiminde stratejik bir rol oynamaktadır. Din, evrenin tamamını insan açısından mânidar bir varlık olarak kavramanın cüretkâr bir girişimidir.”⁴ Binaenaleyh her bakımdan insan fitratıyla uyumlu olan İslâm’ın doğru bir şekilde tebliği, açıklanması ve örnekliğinin ortaya konulmasının yanı sıra fert ve toplum planında makes bulması, benimsenmesi ve yaşanılır kılınması için büyük bir gayret, fedakârlık ve samimiyete ihtiyaç bulunmaktadır. Dolayısıyla son derece önemli olan bu vazifeyi yerine getirecek olan kişilerin, birtakım yeterliliklere ve özelliklere sahip olması kaçınılmazdır.

“Meslekler, belirli ihtisas alanları olarak uzmanlaşmanın sağlandığı iş kollarıdır. Bu bağlamda her meslek kolu kendine özgü unsurları bünyesinde bulundurmakta ve çalışanlarını bu unsurlara uyum sağlamaya zorlamaktadır.”⁵ Aynı şekilde din hizmeti de bir meslek olarak kendine has özellikleri, hassasiyetleri ve yeterlilikleri bulunmaktadır.

Meslek seçimi başlangıçta düşünme faaliyeti ile başlar. Bu kademedeki seçilecek meslek zihinde canlandırılır ve şekillenir. Daha sonra karar aşamasına gelinir ve seçilen meslek konusunda eyleme geçilir. Bütün bu olup bitenlerin ana hareket merkezi ise kalptir.

Kalp, imanın ya da küfrün barındırıldığı yer, iyilik ya da kötülüğün karargâhi mesabesinde. Bütün niyet ve eylemlerin ana hareket noktasıdır. Öneme binaen Hz. Peygamber (sav) kalp ile ilgili şöyle buyurur:

*“İnsanda bir organ vardır ki; eğer o sağlıklı ise bütün vücut sağlıklı olur, eğer o bozulursa bütün vücut bozulur. Dikkat edin o organ kalptir.”*⁶

Yine Hz. Peygamber (sav) bir duasında şöyle niyazda bulunmuştur:

*“Ey kalpleri hâlden hâle evirip çeviren Allah’ım, benim kalbimi de dinin üzere sabit kıl.”*⁷

3 Kur’ân-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli, Hayrettin Karaman vd. (Ankara: TDV Yayınları, 2017), 4/313.

4 Y. Mustafa Keskin, “Din ve Toplum İlişkileri Üzerine Bir Genelleme”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 4/2 (2004), 11; ayrıca bk. Peter Ludwig Berger, *Dinin Sosyal Gerçekliği*, çev. Ali Coşkun (İstanbul: İnsan Yayınları, 1993), 58-59.

5 Cem Erdem, “Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni Adaylarının Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Yeterlilik Algıları ve Tutumları Üzerine Bir Araştırma”, *International Periodical for The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 7/4 (2012), 1729.

6 Buhârî, “İman”, 39; Müslim, “Müsâkât”, 107.

7 Tirmizî, “De’avât”, 125.

Kur'ân, birçok âyette kalbin tevhîdî imanla dolu olmasını telkin etmekte, dünya ve ahiret sıkıntılarından kurtuluşun bu gerçekte yattığını bildirmektedir.⁸ Buradan hareketle denilebilir ki konumuz olan meslek edinme düşüncesi eğer tevhîdî imanla dolu bir kalpten neşet ederse, seçilen meslek elbette insanlığın huzur ve selameti için muazzam sonuçlar doğuracaktır.

İnsanlar eğitim süreçleri boyunca meslek tercihlerinde bulunurlar ve zaman zaman da bu tercihlerinden vazgeçerler. Arkadaş etkileşimleri, öğretmenlerin ve ailelerin önerileri ve yönlendirmeleri bu konuda etkili olmaktadır. Ayrıca teknolojik gelişmelere paralel olarak internet ve sanal ortamlardan edinilen bilgiler de meslek seçiminde fikir vermektedir. Ancak son yıllarda meslek seçiminde en çok müessir olan şey, seçilen meslekten ziyade, yapılacak işten elde edilecek gelir ve refah düzeyidir. Bu, bir yere kadar anlaşılır olmakla birlikte kişilerin meslek seçimi kadar belki de daha fazla üzerinde durmaları gereken şey, şahsiyetlerine uygun doğru bir meslek seçmeleridir.

Giriş bölümünde kısaca ortaya konulan bu bilgilerden sonra önce doğru meslek seçiminin önemi ve yöntemiyle ilgili açıklamalarda bulunulacak, akabinde makalenin ana konusuna geçilecektir. Makalenin ana kısmında din hizmeti gibi müstesna bir görevin her yönüyle Kur'ân'dan aldığı referanslar üzerinde durulacaktır. Burada gerek verilen din hizmetinin niteliği ve gerekse din hizmetini ifa edenlerde bulunması gereken özellikler Kur'ân perspektifinden ortaya konulmaya çalışılacaktır. Araştırmada öncelikle konuyla ilgili âyetlerden, daha sonra tefsirlerden, hadislerden ve bilimsel çalışmalardan istifade edilecektir.

1. Doğru Meslek Seçiminin Önemi ve Yöntemi

Kur'an'da isimleri zikredilen peygamberlerin hemen hepsinin birer işi ve mesleği olmuştur. Mesela, Hz. Âdem (as) çiftçilik,⁹ Hz. Nûh (as) marangozluk,¹⁰ Hz. Yûsuf (as) maliyecilik ve iktisat,¹¹ Hz. Mûsâ (as) çobanlık,¹² Hz. Dâvûd (as) demircilik,¹³ onun oğlu Hz. Süleyman (as) ise yöneticilik¹⁴ mesleğini icra etmişlerdi. Hz. Peygamber (sav)'in gençlik yıllarında çobanlık yaptığı, daha sonra da ticaretle meşgul olduğu bilinmektedir.¹⁵

8 bk. Âl-i İmrân 3/8; el-Mâide 5/7; Hûd 11/23; er-Ra'd 13/28; el-Hac 22/32; es-Sâffât 37/84; ez-Zümer 39/22.

9 bk. Ebû Câ'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Târîhu'r-rusûl ve'l-mülûk*, 2. bs. (Beyrût: Dâru't-Türâs 1/129; Mustafa Asım Köksal, *Peygamberler Tarihi* (Ankara: TDV Yayınları, 1990), 1/38.

10 "Gözlerimizin önünde ve vahyimiz (emrimiz) uyarınca gemiyi yap ve zulmedenler hakkında bana (bir şey) söyleme! Onlar mutlaka boğulacaklardır." Hûd 11/37. Konuyla ilgili bk. Taberî, *Târîhu'r-rusûl ve'l-mülûk*, 1/180.

11 "Bu ülkenin hazinelerine tayin et! Çünkü ben (onları) iyi korurum ve bu işi bilirim, dedi." Yûsuf 12/55.

12 "(Şuayb'in) iki kızından biri: Babacığım! Onu ücretle (çoban) tut. Çünkü ücretle istihdam edeceğin en iyi kimse, güçlü ve güvenilir olandır, dedi." el-Kasas 28/26.

13 "Ona, savaş sıkıntılarınızdı sızı koruması için zırh yapmayı öğrettik. Artık şükredecek misiniz?" el-Enbiyâ 21/80; ayrıca bk. es-Sebe' 34/10-11.

14 "Süleyman'ın, cinlerden, insanlardan ve kuşlardan müteşekkil orduları toplandı; hepsi bir arada (onun tarafından) düzenli olarak sevk ediliyordu." en-Neml 27/17; ayrıca bk. Sâd 38/35-38.

15 bk. Ali Himmet Berki & Osman Keskiöğlü, *Hâtemü'l-Enbiyâ Hazreti Muhammed ve Hayatı* (Ankara: DİB Yayınları, 2015), 42-42, 47-48.

Doğru meslek, kişinin kabiliyetine uygun en iyi yapabileceği ve kendisini en iyi şekilde ifade edebileceğine inandığı meslektir. Kişi, doğru meslek seçmekle geçimini sağladığı gibi, kendini gerçekleştirmesine ve Allah'a karşı olan kulluk görevini yerine getirmesine bir imkân elde etmektedir.

Herhangi bir meslek seçilirken aynı zamanda o mesleğin getirdiği yaşam tarzı da seçilmiş olmaktadır. Öyle ki, kişinin bir ömür boyu icra edeceği meslek, aidiyet duygusunu tatmin edeceği gibi, dünya ve ahiret saadetinin veya mutsuzluğunun sebebi de olabilmektedir.

Kişinin tercih edeceği mesleğe karşı yeteneğinin uygun olması ve ilgi alanlarının çakışıyor olması da değinilmesi gereken bir konudur. Bu bağlamda Hz. Yusuf'un Mısır'da iktisat ve maliye konularında kendisinin *bilgili/uzman* olduğunu söyleyerek mevcut yönetimden görev talep etmesi anlamlıdır.¹⁶ Seçilen mesleğin risk içerip içermediği, resmi ya da serbest olması konusundaki tercihlerin doğru yapılması meslek seçiminde önemli avantajlar sağlamaktadır. Ayrıca meslek seçiminde bireyin özellikleri de belirleyici bir rol oynamaktadır. Zira kişisel ve fiziksel özellikler, bazı meslekleri yapmak için daha uygun olabilmektedir. Bireyler kendi özelliklerine ve yeteneklerine uyan meslekleri icra ettiklerinde kendilerini daha verimli ve mutlu hissedebilmektedirler. Ayrıca seçilecek meslek aynı zamanda kişinin ve yakınlarının onur ve haysiyetini zedelemeyen, inanç ve değerleriyle örtüşen bir meslek olmalıdır.

Kur'ân-ı Kerîm, meslek edinme ve meslekî eğitim konularında teferruata girmez, ama bu meseleye uzak da durmaz. Nitekim Müslümanlardan dünyevî maksatlarla bazı şeyleri yerine getirmelerini isterken, aynı zamanda onları bir iş ve meslek sahibi olmaya yönlendirmektedir. Kur'ân-ı Kerîm'de dünya için çalışmaya teşvik eden çok sayıdaki ayetlerden bu mana kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.¹⁷

Hadîs-i şeriflerde ise eğitim ve meslek konularında oldukça fazla açıklamalar bulunmaktadır. Bir rivayete göre Sa'd b. Ebî Vakkas hastalanmış, Hz. Peygamber (sav) de ziyaretine gitmişti. Sa'd'ı evinde hasta yatar görünce şöyle buyurmuştur:

*"Hâris b. Kelde'yi çağırın, O iyi bir hekimdir, sizi tedavi etsin."*¹⁸

Bu hadîs-i şerif, bir meslek olan tıpta uzmanlıktan hareketle toplumun yararına olan işlerin meslek edinilmesinin gereğini ve bu kabil gayretlerin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Öte yandan ebeveyn, çocuklarının eğitim ve öğretimlerini gerçekleştirmelerinde, faydalı ve doğru bir meslek edinmelerinde birinci derecede sorumludurlar. Hz. Peygamber (sav) çocuk eğitimine yönelik emir ve tavsiyelerde bulunmuş, anne ve babayı evleviyetle sorumlu tutmuş ve şöyle buyurmuştur:

16 bk. Yûsuf 12/55.

17 el-Kasas 28/77; ez-Zuhruf 43/32; el-Bakara 2/200-202; en-Necm 53/39.

18 Ebû Dâvûd, "Tib", 12.

“Bir baba evladına iyi bir terbiyeden daha güzel bir hediye bırakamaz.”¹⁹

“Çocuklarınıza ikramda bulunun ve terbiyelerini güzel yapın.”²⁰

Anne-babanın, çocuklarının yeteneklerini keşfetmeleri ve desteklemeleri, onlar için doğru meslek seçiminde önem arz etmektedir. Ayrıca seçilen meslek, en azından ebeveynin işine/mesleğine denk olmalıdır. Bu durum, gencin mesleğine saygısını ve sevgisini perçinleyecektir. Meşhur fıkıh âlimi ve müfessir Şirbîni, meslek seçiminde nasıl davranılması gerektiğine dair hassas bir noktaya dikkatleri çekmekte ve şöyle demektedir:

“Baba, çocuğuna, kendi mesleğinden daha düşük durumda olan bir meslek öğretmemelidir. Ya daha yüksek bir meslek öğretmeli veya en azından kendi mesleğine eşit bir meslek öğretmelidir.”²¹

Diğer taraftan doğru meslek edinmelerinde ve toplum için faydalı birer insan olmalarında öğretmenlerin öğrenciler üzerindeki olumlu etkisi bilinen bir gerçektir. Öğretmenlerin öğrencilerini yetiştirmede ve onları hayata hazırlamada, öğretmen-öğrenci ilişkisini hassas bir dengeye oturtmaları gerekir. Doğan Cüceloğlu'nun dediği gibi; “okullardaki öğrenci-öğretmen ilişkisi *insan öğrenci-insan öğretmen* şeklinde kurulmalıdır. Zira çocuklar yalnızca öğrenci değil, birer bireydirlere aynı zamanda. Öğrenciler yönlendirilmeyi bekleyen gemiler gibidir. Öğretmenler ise yelkenleri rüzgârla dolduracak kişilerdir.”²² Öte yandan “öğretim lideri olan bir öğretmen, okulun varlık nedenini öğrencinin iyi yetişmesi olarak algılayan, bu doğrultuda okulda olumlu bir öğrenme-öğretme ortamı oluşturan, öğrencinin kendine özgü özelliklerinin farkında olan ve bunların ortaya çıkmasına fırsat tanıyan bir kişidir.”²³

Öğretmenin öğrenci üzerindeki bu etkisinden dolayıdır ki, kadîm eğitim ve öğretim anlayışımızda öğrencinin icazetnameyi/mezuniyet belgesini²⁴ kimden aldığı, hangi hocalardan okuduğu; ilmî seviyesinin, ahlak ve şahsiyetinin bilinmesi açısından önemli addedilmiştir.²⁵

Doğru meslek seçimi ve yöntemiyle ilgili bu açıklamalardan sonra çalışmanın ana konusu olan *Bir Meslek Olarak Din Hizmetinin Kur'ân'î Referansları'na* geçebiliriz.

19 Müslim, “Birr”, 33.

20 İbn Mâce, “Edeb”, 3.

21 bk. Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatib eş-Şirbîni, *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'âni elfâzi'l-Minhâc* (Mısır: 1958), 3/ 458.

22 bk. Sorubak, “Tecrübe Konuşuyor-Doğan Cüceloğlu” (Erişim 17 Temmuz 2020).

23 Mehmet Zeki Aydın, *Din Öğretiminde Yöntemler* (Ankara: Nobel Yayınevi, 2007), 21.

24 “Sözlükte 'su akıtmak; helâl kılmak, izin vermek, onaylamak, geçerli kılmak' gibi mânalara gelen cevz kökünden türeyen icâzet, İbn Fâris'e göre 'su akıtmak' şeklindeki anlamından hareketle 'bir âlimin ilmini talebesine aktarması' mânasında terimleşmiştir.” Cemil Akpınar, “İcâzet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 21/393.

25 İcâzetnâme ile ilgili bilgi için bk., Yusuf Alemdar, “Osmanlı'da Dâru'l-Kurrâ Müessesesi ve Kıraat Öğretimi” (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2003), 127-136.

2. Bir Meslek Olarak Din Hizmetinin Kur'ân'î Referansları

Tarih boyunca insanların huzur ve mutlulukları iki sebeple kazanılmış veya kaybedilmiştir. Bu iki sebepten biri emanet diğeri ise adalettir.²⁶ Emanetler ehline verildiği ve adalete riayet edildiği müddetçe cemiyette huzur ve saadet gerçekleşmiş olur. Herhangi bir vazifenin değerini, onu adalette ve emanete riayet ederek ifa eden *ehil ve liyakatli* insanların verdiği emek ve gayret belirler.

Emanetler, korunması gereken maddî ve manevî değerlerdir. Binaenaleyh sahibine iade edilmek üzere kişinin aldığı eşya emanet olduğu gibi, toplumun hizmet alanları, komşuluk hakları, ilim, antlaşmalar, sözleşmeler ve nihayet Allah'ın dini İslâm da bütün kurumlarıyla birlikte birer emanettir.²⁷ Kur'ân'da şöyle buyrulur:

*"Biz emaneti, göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar bunu yüklenmekten çekindiler, (sorumluluğundan) korktular. Onu insan yükledi. Doğrusu o çok zalim, çok cahildir."*²⁸

İsfahânî, tevhîd inancının yani İslâm dininin insana verilen bir emanet olduğunu söylemektedir.²⁹ Filhakika emanetlerin en önemlisi olduğunda şüphe bulunmayan Allah'ın dini İslâm, fertlerin ve cemiyetlerin hidayet üzere bulunabilmelerinin, onurlu ve saygın bir hüviyete sahip olmalarının tek sebebidir. Bundan dolayı bu ilâhî programın insan vicdanında ve cemiyet planında doğru ve sağlıklı bir şekilde uygulanma alanı bulabilmesi için yetkin ve donanımlı kişilere ihtiyaç bulunmaktadır.

İnsanın kendini gerçekleştirme sürecinde yardım alacağı insanlara hayatın her döneminde ihtiyacı vardır. Binaenaleyh inanan insan için peygamberler, hayatlarıyla önemli kaynaklardır. Düşünceler ancak onların ilke ve prensiplerine göre yaşanır, kişileştirilir ve canlandırılırsa başkası üzerinde etkin olabilir. Söz gelimi yumuşak başlı, uysal bir insan alçakgönüllü olmayı anlatırsa, onu dinleyenler işte o zaman yumuşak başlılığın ne olduğunu doğru bir şekilde anlayabileceklerdir. Üstelik yalnızca onu anlamakla kalmayacak, sözcükleri seslendirmek yerine gerçekliği dile getirdiğine inanacaklardır.³⁰ Konumuz olan din hizmetinin bireysel ve toplumsal hayatta olması gereken şekliyle yaşama imkânı bulabilmesi, ancak din hizmeti gerçekleştiren insanların görevlerini doğru ve samimi bir şekilde ifa etmelerine bağlıdır. Peki, din hizmeti nedir ve referansını nereden almaktadır?

26 bk. en-Nisâ 4/58.

27 bk. Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebi Bekr b. Ferh el-Kurtubî, *el-Câmi'u li-ahkâmî'l-Kur'ân*, thk. Hişam Semîr el-Buhârî (Riyâd: Dâru Âlimi'l-Kütüb, 2003), 14/252; Ebû'l-Fidâ' İmâdüddin İsmâil İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'ânî'l-azîm*, thk. Sâmi b. Muhammed es-Selâme (Riyad: Dârun Tibbiyyeh, 1997), 6/489; Şemsettin Işık, *İlk Ahit* (İstanbul: Pınar Yayınları, 2003), 85-88.

28 el-Ahzâb 33/72.

29 Ebû'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb el-İsfahânî, "emn", *el-Müfredât fi garib'il-Kur'ân* (Beyrût: Dâru'l-Ma'rîfeh, 1998), 35.

30 Öznur Özdoğan, "İnsan Peygamber İlişkisi", *Dini Araştırmalar* 7/19 (Mayıs-Ağustos 2004), 57.

“Din hizmeti, Yüce Allah’ın elçisi Hz. Muhammed (sav) aracılığıyla insanlığa hidayet rehberi olarak gönderdiği ilâhî kitap Kur’ân’ın mesajının yine O’nun tarafından belirlenen gayeye ve yöntemlere uygun olarak bütün insanlığa sunulmasıdır.”³¹ Keza ilk uygulamaları-orijinal hâliyle-Hz. Peygamber döneminde ve O’nun bir sünneti olarak gerçekleşen din hizmeti, sonradan ihtiyaca binaen oluşturulan, olmasa da olur kabilinden bir hizmet alanı olmayıp, bilakis varlığı için vahyin kaynaklık ettiği önemli ve vazgeçilmez bir hizmettir. Yani bu hizmetin, bütün yönleriyle gerek amaç ve gerekse metot açısından olsun referansı/kaynağı Kur’ân’dır.

Devletin anayasal bir kuruluşu olan Diyanet İşleri Başkanlığı, din hizmeti olgusuna şöyle bakmaktadır:

“Din hizmeti, Diyanet İşleri Başkanlığı’nın asli görevidir. Başkanlığımız il, ilçe, belde, mahalle ve köy ölçeğinde ülkemizin her noktasında ibadet hizmetleri ile toplumu din konusunda aydınlatmakta ve sahih dini bilgiyi vatandaşlarımıza en iyi şekilde sunmaya çalışmaktadır. Başkanlığımız halkımızı aydınlatma ve irşat görevini hutbe, vaaz ve dini içerikli sohbetler ile basılı, süreli ve görsel yayınların yanı sıra ile çeşitli vesilelerle düzenlediği konferans, panel, seminer ve sempozyum vb. ilmi toplantılarla yerine getirmektedir. Din hizmetlerini sadece mabet ve ibadetle sınırlı görmeyen Başkanlığımız, anayasa ve kanunlar doğrultusunda, yüce dinimiz İslâm’ın mü’minlere yüklediği sorumlulukları, sosyal ve kültürel boyutlarını da kapsayacak şekilde sunmayı hedeflemektedir.”³²

Din hizmeti icra edenler hakkında toplumda zaman zaman bazı tartışmalar yapılmaktadır. Bu tartışmaların başında özellikle İslâm’da *din adamı* sınıfının olup olmadığı meselesi gelmektedir. Bilindiği gibi İslâm dininde Yahudilik ve Hristiyanlıkta olduğu gibi hiyerarşik bir din adamı sınıfı bulunmamakta, ancak Şia’da ise durum biraz farklılık arz etmektedir.³³ “İslâm geleneğinde din eğitici ve öğreticisi olarak *âlim* vardır. O diğer insanlar gibi evlenir, aile kurar, halktan ayrı bir sınıf teşkil etmez. Hz. Peygamber (sav) hayatta iken onun emri ile din eğitimi başlamış, bilenler bilmeyenlere öğretmişlerdir. Bu bilen ve eğiten kimselerin unvanı önce okuyanlar anlamında *kurrâ*, âlimler anlamında *ulemâ*, dini anlatanlar

31 Yusuf Macit, “Din Hizmetlerinde Mesaj Oluşturmada Kur’an Örneği”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/2 (2007), 215.

32 Diyanet İşleri Başkanlığı, “Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü”, (Erişim 23 Eylül 2020). <https://dinhizmetleri.diyana.gov.tr/sayfa/53/tanitim>.

33 “Şia’ya göre devlet başkanı sadece İslâm toplumunu yöneten kişi değil, günahsız olmak ve gizli bilgilere sahip bulunmak gibi üstün nitelikleri ve şeriatın bätini anlamını açıklamak gibi özel görevleri olan bir kimse, siyasi ve dinî bir liderdir. Aynı zamanda hem nebî hem velî olan peygamber vahyin zâhirî ve bätinî anlamına sahipti. Resûl-i Ekrem’in ölümüyle nübüvvet sona ermiş, ancak velâyet imamlarda yaşamaya devam etmiştir. Böylece peygamberliğin sona ermesinin doğurduğu boşluğu dolduran imamların İslâm toplumunu yönetmek, dinî ilimleri ve fıkhi izah etmek, eşyanın bätini anlamını kavrayabilmeleri için insanlara rehberlik etmek gibi üç temel fonksiyonu vardır. Sahip oldukları bu nitelikler sebebiyle imamlar, Sünnî anlayıştaki halifeden çok farklı olarak Allah’la kul arasında bir aracı ve şefaathçi konumundadır.” Mehmet Akif Aydın, “İmamet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/204.

ve anlatanlar anlamında *fukahâ*, Müslümanların dinî meselelerini delillerinden çıkarıp açıklayanlar anlamında da *müctehid* olmuş, sonra da her Müslüman topluluk kendi dilinde bu manayı ifade eden kelimeler ortaya koymuşlardır. Müslüman Türklerin bu minvalde ortaya atmış oldukları kelimelerden biri de *hocadır*. Diğer dinlerde olduğu gibi İslâm'da ruhbanlık yoktur ve hocalar da ruhban değildir. Zira İslâm'ın şeriatı vardır. Şeriat ise sadece hocaların değil, İslâm'a tüm gönül verenlerin Allah ile inanç ve ibadet ilişkilerini düzenlediği kadar insanların birbirleri ile kişisel ve toplumsal ilişkilerini de düzenlemektedir.³⁴

İslâm toplumunda durum böyle iken diğer dinî gruplarda farklı bir keyfiyet söz konusudur. Kur'ân-ı Kerîm, Ehl-i Kitap olarak tanıttığı toplulukların din hizmetini ifa edenlerle ilgili bize doyurucu bilgiler vermektedir. Buna göre Kur'ân, Ehl-i Kitap'ın Yahudi kolu din adamı sınıfları için Rabbâniyyûn³⁵ ve Ahbâr³⁶ ifadelerini kullanırken, Hristiyanlar için Ruhbân³⁷ ve Kur'an'da geçtiği şekliyle Kıssîsîn³⁸ (tekili Kıssîs'dir) ifadelerini kullanmaktadır. Yine Kur'ân'da böyle bir isimlendirmenin Allah'ın isteği ile değil, insanların kendi arzularından kaynaklandığı beyan edilmekte ve şöyle buyrulmaktadır:

*“Sonra bunların izinden ardarda peygamberlerimizi gönderdik. Meryem oğlu İsa'yı da arkalarından gönderdik, ona İncil'i verdik; ona uyanların kalplerine şefkat ve merhamet vermiştik. Uydurdukları ruhbanlığa gelince, onu biz yazmadık. Fakat kendileri Allah rızasını kazanmak için yaptılar. Ama buna da gereği gibi uymadılar. Biz de onlardan iman edenlere mükâfatlarını verdik. İçlerinden çoğu da yoldan çıkmışlardır.”*³⁹

“Ehli Kitab'ın din anlayışına göre insanların dini anlamaları, dine girmeleri ve çıkmaları din adamlarının eliyle mümkündür. Onların en önemli özelliklerinden biri de kutsal metinleri ve ilâhî iradeyi yorumlayan kimseler olarak vasıflandırılmalarıdır. Nitekim Yahudilerin dinlerini kendi kitaplarına göre yaşamadıklarını, kitaplarını yaptıkları tahrifatlarla, hatalı tercümelemlerle, yanlış yorumlarla ve eklemelerle yaşanmaz bir hâle getirdiklerini ve dünyevileştiklerini

34 Mahmut Kökver, “Oligarşik Dini Yapının Eleştirisi Olarak Kur'an'da Din Adamları Tiplerini”, *International Journal of Social And Humanistic Sciences (Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi)* 1/1 (2017), 55.

35 Rabbâniyyûn kelimesi, Yahudilerin fakihleri veya yöneticileri şeklinde yorumlanmaktadır. bk. Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân* (Beyrût: 1992), 4/249.

36 Kur'an'da Ahbâr kelimesi, abidler, zahidler ve bilgili âlimler anlamında Yahudi din adamlarını ifade etmektedir. bk. Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe Meâl-i Âlisi ve Tefsiri* (Ankara: Akçağ Yayınları, 1993), 2/773. Ayrıca Kur'an'da Ahbâr'ın, dini ilimlere sahip oldukları hâlde şeriatı gizleyen, insanların mallarını haksız yere yiyip Allah yolundan uzaklaştıran, Tevrat'taki hükümleri kendi menfaatleri doğrultusunda değiştirenler olduğu belirtilmektedir. bk. el-Bakara 2/159-174; et-Tevbe 9/31-34.

37 “Arapça râhib kelimesinin çoğulu olan ruhbân, rahbe ve rahbâniyye (ruhbâniyye) kökünden gelir. Bunlardan rahbe “korkup çekinme, derin dinî endişelerden dolayı ıstırap çekme”, rahbâniyye ise “yoğun bir dinî kaygı ve korku ile kendini ibadete verme” anlamındadır; râhib de Allah'tan korkan ve uzlet hâlinde ibadet eden kişiyi ifade eder.” Salime Leyla Gürkan, “Ruhbân” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/204; İsfahânî, “rhb”, 209; Taberî, *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, 5/5.

38 Hristiyan reislerin âlim ve âbidlerine verilen bir isimdir. bk. İsfahânî, “kss”, 404.

39 el-Hadîd 57/27.

çeşitli eserlerden ve özellikle kendi kitaplarından öğrenmekteyiz.⁴⁰ Ayrıca bu durum aşağıdaki âyetlerde de açıkça ifade edilmektedir.

“Ey ehl-i kitap! Resûlümüz size Kitap’tan gizlemekte olduğunuz birçok şeyi açıklamak üzere geldi; birçok (kusurunuzu) da affediyor. Gerçekten size Allah’tan bir nur, apaçık bir kitap geldi.”⁴¹

“Ehl-i kitaptan bir grup, okuduklarını kitaptan sanasınız diye kitabı okurken dillerini eğip bükerler. Hâlbuki okudukları Kitap’tan değildir. Söyledikleri Allah katından olmadığı hâlde: ‘Bu Allah katındandır’ derler. Onlar bile bile Allah’a iftira ediyorlar.”⁴²

Ey iman edenler! (Biliniz ki) hahamlardan ve râhiplerden birçoğu insanların mallarını haksız yollardan yerler ve (insanları) Allah yolundan engellerler. Altın ve gümüşü yığıp da onları Allah yolunda harcamayanlar yok mu, işte onlara elem verici bir azabı müjdele!⁴³

Âyet-i kerîmelerde, Ehl-i kitap din bilginlerinin, bu bozulma ve tahrifatın yegâne müsebbibi oldukları zikredilmektedir. Nitekim Kur’ân-ı Kerîm’in birçok yerinde eleştiriye tabi tutulan bu din adamlarının, verdikleri yanlış fetvalar ve yaptıkları birçok din dışı yanlış uygulamalar sebebiyle kınandıklarını görmekteyiz.⁴⁴ Ancak bütün bunlara rağmen Ehl-i Kitap’tan Abdullah b. Selâm ve Rifâ’a b. Rifâ’a el-Şura’î gibi bazı Yahudilerle Varaka b. Nevfel ve Suheyb gibi Hanifler veya Hristiyanların Allah’tan gelen vahye samimiyetle bağlı kaldıklarını da Kur’an’dan öğreniyoruz.⁴⁵

Din hizmeti, tarih içerisinde öncelikle peygamberlerin ifa ettiği bir görevdir.⁴⁶ Peygamberlerin bu görevi bozulan ilâhî dengeleri yerine oturtmak, toplumu ıslah etmek ve kaybolan ya da tahrif edilen değerleri yeniden doğru ve orijinal hâllerine ikame etmek⁴⁷ ve her türlü faydalı işlerde koşuşturmak⁴⁸ Hz. Peygamber (sav) de risâleti boyunca bütün bunların mücadelesini vermiştir. O, Allah’ın lütfu ve inayetiyle insanlığı bir ışık gibi aydınlatmış, insanoğlunun en önemli bilinmezleri olan iman, ruh, varlık, dünya ve ahiret gibi konulara açıklik

40 Harun Savut, *Rivayet Sorunlarına Çözüm Arayışı-İbn Kesir Tefsiri Bağlamında* (Ankara: Otto Yayınları, 2016), 85-86; ayrıca bk., Şemsettin Işık, *Geçmişten Günümüze Kur’ân’ı Anlama ve Yaşama Önündeki Engeller* (Ankara: Nuhbe Yayınları, 2020), 153-154; Kökver, “Oligarşik Dini Yapının Eleştirisi Olarak Kur’an’da Din Adamları Tiplemeleri”, 60; *Kitâb-ı Mukaddes*, 2003, Levililer 15/16.

41 el-Mâide 5/15; ayrıca bk. el-Bakara 2/79, 174; Âl-i İmrân 3/70-71; en-Nisâ 4/171; et-Tevbe 9/31.

42 Âl-i İmrân 3/78.

43 et-Tevbe 9/34; ayrıca bk. el-Atrâf 7/169, 175-176.

44 bk. el-Bakara 2/113-114; Âl-i İmrân 3/187.

45 bk. Âl-i İmrân 3/113, 199; el-Kasas 28/52-54; el-Mâide 5/82-85; İbn Kesir, *Tefsirü'l-Kur’ân’l-azim*, 2/193-195; Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed et-Tâhir et-Tünisî İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-tenvîr* (Tûnus: Dâru Sahnûn, 1997), 20/143.

46 bk. en-Nahl 16/36; el-Kasas 28/59.

47 bk. Hûd 11/88.

48 bk. el-Enbiyâ 21/90.

getirmiştir.⁴⁹ Kur'ân'ın da onayladığı üzere yüce bir ahlaka (mekârim-i ahlaka) sahip olan Hz. Peygamber, bu ahlakî değerleri insanlara öğretmiş kalıcı birer davranışa dönüşmelerini sağlamış ve gelecek nesillere bu değerlerin aktarılması için bütün peygamberliği boyunca çaba sarf etmiştir.⁵⁰

İşte din hizmetini ifa edecek olanların Kur'ân ve sünnetin örnekliğinden hareketle bu yüce görevi yerine getirmeleri icap eder. Yani onlar bu görevi; gerektiği gibi cihadın, dindarlığın ve Müslümanlığın nasıl olacağını Hz. Peygamber'in hakikate şahitlik eden kişiliğinden örnek alarak sürdürmelidirler.⁵¹

Bununla birlikte din hizmetinin toplumsal bir zorunluluk olduğunu, uygulanmasında keyfilik barındırmadığını da söylemek gerekir. Zira İslâm toplumu, bu hizmeti icra edecek kişileri bulup çıkarmak ve gereği gibi yetiştirmek zorundadır. Konuyla ilgili âyeti kerîmede şöyle buyurulmaktadır:

"Müminlerin hepsinin toptan sefere çıkmaları doğru değildir. Onların her kesiminde bir grup dinde (dinî ilimlerde) geniş bilgi elde etmek ve kavimleri (savaştan) döndüklerinde onları ikaz etmek için geride kalmalıdır. Umulur ki sakınırlar."⁵²

Bu âyet-i kerîmede müminlerin bir kısmının toplumu inzâr ve irşat gayesiyle dinde farz-ı kifâye olan tefakkuh etmek (dinde derin bilgi sahibi olmak) için savaşa gitmeyip geri kalmaları gerektiği, bunun ise en büyük cihâdî teşkil edeceği belirtilmektedir.⁵³ Bundan dolayı din hizmetini ifa edecek, cemiyeti din konusunda uyaracak, onlara dinin emir ve yasaklarını ve ahlakî görevlerini öğretecek, anlatacak bir topluluğun sürekli hazır bulundurulması, istihdam edilmesi gerekmektedir. Bunun için İslâm toplumunun, kendisini aydınlatacak ve sapkınlıklara karşı uyaracak derin bilgi, hikmet ve ahlak sahibi kimseleri yetiştirmesi için üzerine düşeni yapması bir vebidir.

Peki, din hizmeti gibi yüce bir görevi deruhte edenler nasıl bir sorumluluk üstlenmiş oluyorlar? Öncelikle onlar Allah'ın dini olan İslâm'ı *doğru anlama, doğru yaşama*, daha sonra da *doğru anlatma* yani *tebliğ etme* görevini üstlenmiş oluyorlar.⁵⁴ Bütün peygamberler, Allah'ın dinini samimi bir şekilde önce kendileri yaşamışlar, örnek olmuşlar, daha sonra da anlatma ve tebliğ yoluna gitmişlerdir.⁵⁵ Zira insanlar sözden çok, eylemlere dikkat ederler. Ayrıca dinî tebliğde eylemlerin sözlerden daha etkili olduğu bilinen bir hakikattir. Tarih boyunca nice vaizler ve hatipler kürsülerden, minberlerden güzel şeyler anlatmışlar; ancak sözleriyle çelişen bir tutum içerisine her girdiklerinde onlara itibar edilmemiştir. Ayrıca

49 bk. el-Ahzâb 33/45-48.

50 bk. el-Kalem 68/4; Müslim, "Müsâfirîn", 139; el-Muvatta, "Hüsnü'l-hulk", 8.

51 bk. Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili* (İstanbul: Eser Neşriyat, 1971), 5/3424.

52 et-Tevbe 9/122; ayrıca bk. Âl-i İmrân 3/104.

53 bk. Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, 4/2646-2647; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 11/58-61.

54 Doğru anlama, doğru yaşama ve doğru anlatma yani tebliğ etme ifadeleri özellikle kullanılmıştır. Bir kişi doğru anlayabilir ancak doğru yaşayamayabilir. Aynı şekilde doğru yaşayabildiği hâlde doğru bir tebliğ görevi ifa edemeyebilir.

55 el-Ahzâb 33/21; el-Mâide 5/67; el-Mümtehine 60/4, 6.

anlattıklarına Allah da değer vermemiş ve onları eleştiriye tabi tutmuştur. Bu bağlamda yukarıda geçtiği üzere Kur'ân-ı Kerim'de Yahudi din bilginlerinin çelişkili tutum ve davranışlarına, dürüst hareket etmemelerine dikkatler çekilmekte, sonuçta bütün din görevlilerine kıyamete kadar devam edecek evrensel bir uyarı yapılmakta ve şöyle buyurulmaktadır:

"(Ey bilginler!) Sizler Kitab'ı (Tevrat'ı) okuduğunuz (gerçekleri bildiğiniz) hâlde, insanlara iyiliği emredip kendinizi unutup musunuz? Aklınızı kullanmıyor musunuz?"⁵⁶

Yani din görevlileri, söylediklerinde samimi olmaları ve olduklarından başka türlü görünmemeleri gerekir. Bu çok önemlidir. Hz. Peygamber (sav)'in risâletiyle ilgili net ve ihlaslı duruşunu anlatan şu âyet-i kerime konumuz açısından dikkati câliptir.

"(Resulüm!) De ki: "Sizden görevimle ilgili bir karşılık istemiyorum; ben, olduğundan başka türlü görünenlerden de değilim."⁵⁷

Âyet-ikerîmeye göre Hz. Peygamber, görevini sürdürmek için muhataplarından hiçbir şekilde kişisel bir çıkar, maddi veya manevi bir karşılık beklememiş; davetinde samimi davranmış ve söyledikleriyle yaptıkları arasında her zaman bir tutarlılık bulunmuştur. Nitekim Kur'ân-ı Kerim, inkârcılara yönelik meydan okuma ifadelerinden birini de *mantığın çelişmezlik ilkesine* dayandırmakta, önce kendi verdiği bilgi ve haberlerin tutarlılığıyla ilgili bir iç kontrol çağrısında bulunmaktadır. Kur'ân bu uyarıyla sadece söylenenle yapılan arasında değil, aynı zamanda sözlerin ve eylemlerin kendi içinde de tutarlılık bulunması gereğini ortaya koymaktadır.⁵⁸ Bir başka ifadeyle sahte bir dindarlık içinde bulunulmaması ve hayata anlam katan ve yön veren değerler hiyerarşisinin doğru bir şekilde sıralanması, tutarlı olmanın olmazsa olmazlarıdır.

Bütün bu mülahazalardan sonra öncelikle bir din görevlisinin görev ahlakı metafizik köklerinden kopuk olmamalıdır. Bununla birlikte din hizmetinin ifasında şahsiyetin göreve uygunluğu, ilmî ve meslekî yeterlilik, takip edilmesi gereken usul ve yöntemler ile din hizmetinin hangi amaçla yapılması gerektiği gibi konularda din görevlisinin kifâyetli olması büyük önem arz etmektedir.

Şimdi, din hizmetini ifa edenlerin yeterlilikleriyle ilgili bilgileri Kur'an'dan hareketle açıklamaya çalışalım.

2.1. Din Hizmetinde Şahsiyet

Şahsiyet; "insanın manevî, fikrî bütün varlığının, isteklerinin, dileklerinin, mizacının, zihniyetinin, canlılığı ve tecrübesinin, tahsil ve terbiyesinin, bütün

56 el-Bakara 2/44; ayrıca bk. Âl-i İmrân 3/78.

57 Sâd 38/86; ayrıca bk. es-Sâff 61/2-3.

58 bk. Hayrettin Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir* (Ankara: DİB Yayınları, 2007), 5/332.

hayatının bir araya gelmesinin toplamıdır⁵⁹ şeklinde tanımlanmaktadır. Bir başka ifadeyle şahsiyet; kişinin doğuştan kalıtımsal olarak getirdiği ve daha sonra çevresel etkiler, eğitim ve tecrübelerle kazandığı özelliklere denir.

İnsanlar arasında psikolojik farkların varlığı bilinen bir gerçektir. İnsanlar ve insan grupları arasındaki bu psikolojik farklar niçin vardır konusu farklar psikolojisinin ele aldığı en zor konulardan biridir. Bu psikolojik farkların meydana gelmesinde, şüphesiz (biyolojik bir realite olan) kalıtımın, kültürün, yetişme tarzının ve imkânlarının, sosyal ve ekonomik faktörlerin etkisi bulunmaktadır.⁶⁰

Din görevlisi olarak istihdam edilecek kişilerin, öncelikle çocukluktan itibaren şahsiyetlerinin din hizmetine uygun olarak inşa edilmesi gerekir. Bununla birlikte din hizmetinde görev alacakların yetişme şekillerinin, yetkinliklerinin, deneyimlerinin, yeteneklerinin ve ahlakî vasıflarının din hizmetinin aradığı şartlarla mütenezip olması zaruridir. Ayrıca din görevlilerinin kimlik ve şahsiyetlerinin ekilip yeşerdiği ve taban bulduğu yer olan aile ile sosyal ortamlarının İslâm'ın ilke ve değerleriyle çelişmemesi de bu manada kayda değer bulunmalıdır.

Bilindiği üzere baskı altında, adil olmayan, sağlıksız ve sorunlu bir sosyal ortamda yetişen bireylerin sağlam bir şahsiyet inşa edebilmeleri oldukça zordur.⁶¹ Mesela Hz. Mûsâ'nın ilâhî bir program gereği doğar doğmaz Mısır'da köleleştirilen kavmi İsrailoğullarının arasından alınıp Firavun'un sarayında hür bir insan olarak yetiştirilmesi ve akabinde peygamber olarak görevlendirilmesi konumuz açısından oldukça anlamlıdır. Yüce Allah bu konuda Hz. Mûsâ'ya hitaben şöyle buyurur:

“Bir zaman, vahyedilecek şeyi annene (şöyle) vahyetmiştik: Mûsâ'yı sandığa koy; sonra onu denize (Nil'e) bırak; deniz onu kıyıya atsın da benim düşmanım ve onun düşmanı olan biri onu alsın. (Ey Mûsâ! Sevilmen) ve benim nezaretimde yetiştirilmen için sana kendimden sevgi verdim. Hani kız kardeşin gidip 'ona bakacak birini size bulayım mı?' diyordu. Böylece seni, gözü gönül mutluluk dolsun ve üzülmesin diye annene geri verdik. Ve sen, birini öldürdün de seni endişeden kurtardık. Seni iyiden iyiye denemeden geçirdik. Bunun için yıllarca Medyen halkı arasında kaldın. Sonra takdire göre (bu makama) geldin ey Mûsâ! Seni kendim için (elçi) seçtim.”⁶²

Âyet-i kerîmeden Hz. Mûsâ'nın, doğumundan itibaren ileride peygamber olarak görevlendirileceği için Allah'ın gözetiminde yetiştirildiği ve nihayet vakti geldiğinde de kendisine elçilik görevi verildiği anlaşılmaktadır. Âyetin sonunda *“Seni kendim için seçtim”* denilmiştir. Zira Hz. Mûsâ, peygamberlikle

59 Dale Carnegie, *Söz Söylemek ve İş Başarmak Sanatı*, çev. Ömer Rıza Doğrul, sad. Ayhan Yalçın (İstanbul: KITSAN, 1991), 148.

60 bk. Muzaffer Şerif Başoğlu, “Farklar Psikolojisine Giriş”, *AÜDTÇF Dergisi* 1/2 (1943), 72.

61 Geniş bilgi için bk., Hayati Hökelekli, “Şahsiyet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/298.

62 Tâhâ 20/38-39.

görevlendirilinceye kadar ilahi bir gözetim altında tutulmuştur. Bu ilâhî gözetim, Hz. Mûsâ (her ne kadar saray ortamında yetişmişse de bir mucize olarak) annesinden ve ailesinden uzaklaştırılmadan gerçekleştirilmiştir. Bu pedagojik metot, daha küçük yaştan itibaren din hizmeti için yetiştirilecek olan kişilerin (mümkün mertebe) aile ve sosyal çevrelerinden koparılmadan eğitim ve öğretimlerinin tamamlanması gerektiğini bize göstermektedir.

Kur'ân'ın verdiği bilgiye göre çocukluklarında Hz. Yahyâ'ya hikmet verilmesi⁶³ ve Hz. Yûsuf'a bir rüya ile peygamberlik verileceğinin işaret edilmesi,⁶⁴ ayrıca Hz. İsrâ'nın beşikte iken konuşması ve peygamber olarak görevlendirileceğini söylemesi; onların daha çocukluktan itibaren Yüce Allah tarafından peygamberliğe hazır hâle getirildiklerini göstermektedir.⁶⁵

Yine Kur'ân-ı Kerim'de haber verildiğine göre Hz. İbrahim, duasında kendi neslinden önderler gönderilmesini isteyince Yüce Allah kendisine; "...*ahdim zalimlere ermez,*"⁶⁶ buyurmuştur. Yani Hz. İbrahim'e; "önderlik/nebilik görevini ifa edecek olanlar, bu mesleğin gereği olan insanî altyapıya ve sağlam bir şahsiyete sahip değillerse söz vermem" cevabını vermiştir. Kur'ân'da ismi geçen peygamberlerden Hz. Şuayb da vazifesi gereği kavmini uyardığı esnada peygamberlik gibi önemli bir görevi deruhte ederken, kıyamete kadar din hizmetinde bulunacak olanların neye dikkat etmeleri gerektiğini bir ser levha şeklinde şöyle dile getirmektedir:

"Dedi ki: Ey kavmim! Eğer benim, Rabbim tarafından (verilmiş) apaçık bir delilim varsa ve O, bana tarafından güzel bir rızık vermişse buna ne dersiniz? Size yasak ettiğim şeylerin aksini yaparak size aykırı davranmak istemiyorum. Ben sadece gücümün yettiği kadar islah etmek istiyorum. Fakat başarmam ancak Allah'ın yardımı iledir. Yalnız O'na dayandım ve yalnız O'na döneceğim."⁶⁷

Şuayb (a.s), bu ifadeleriyle bir din görevlisinde bulunması gereken vasıfları özetlemiştir. Buna göre bir din görevlisi, her şeyden önce Kur'ân'a dayanmalı ve Hz. Peygamber (s.a.v)'in uygulamalarından beslenmelidir. Dolayısıyla din adamı, insanlara söylediklerini öncelikle kendi nefsinde yaşamalı ve başkalarına yaptığı nasihatlere kendisi aykırı davranmamalıdır. Yani bu vazifeyi deruhte edecek kimselerin sözü ile özü, kalbi ile ameli birbirine uygun olmalıdır. Ayrıca bu kişilerin, islahatçı, yapıcı ve düzeltici olması ve iyiliğin hâkim olması için elinden geldiğince çaba sarf etmesi ve neticede de başarının yalnız Allah'tan geldiğine inanması gerekir.⁶⁸

63 bk. Âl-i İmrân 3/39; Meryem 19/12.

64 bk. Yûsuf 12/4-6.

65 bk. Âl-i İmrân 3/46; Meryem 19/29-30.

66 el-Bakara 2/124.

67 Hûd 11/88.

68 Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, 3/194.

Sonuç olarak din hizmeti ifa edeceklerin şahsiyetlerinin inşası için onların özellikle küçük yaştan itibaren özenle seçilmeleri ve ciddi bir eğitime tabi tutulmaları gerekir. Bu hassasiyet, yukarıda ifade edildiği üzere peygamberlerin nübüvvete hazır hâle getirilmelerinde açıkça görülmektedir. Zira toplumlar için hayati öneme haiz olan İslâm dinine hizmet edecek olan kişilerin, bu hizmetin gereklerine uygun bir şekilde şahsiyetlerinin inşa edilmesinin lüzumu her türlü izahtan varestedir.

Din hizmetine uygun, yüksek ruhlu ve özgüven sahibi şahsiyetli kişilerin yetiştirilmesi her ne kadar bireysel bazı çabalarla mümkün görünse de din hizmetini yerine getireceklerin yetiştirilmesi İslâm toplumunun uhdesinde bulunan bir görevdir. Bu görevi toplum, ilkeleri ve metodolojisi belirlenmiş bir prosesle devlet eliyle yerine getirir.

2.2. Din Hizmetinde İlim ve Hikmet

Kur'ân-ı Kerîm'de gerek doğrudan gerekse içerik ve mahiyet olarak ilmin ve âlimin üstünlüğü ile ilgili pek çok âyet-i kerîme mevcuttur.⁶⁹ Yine ilim ve hikmet, Hz. Peygamber (sav)'in üzerinde ehemmiyetle durduğu konuların başında gelir. O, şöyle buyurur:

*"Hikmetli söz, mü'minin yitiğidir. Onu nerede bulursa, onu hemen almaya ehaktır (daha hak sahibidir)."*⁷⁰

Hikmet kelimesiyle ilgili İslâm âlimleri arasında farklı tarifler yapılmıştır. İsfahânî bu konuda şöyle der: "Hikmet; ilim ve akılla hakka isabet etmektir. İnsanın hikmeti, varlıkları tanımak ve faydalı işler yapmaktır. Hikmet Allah için kullanıldığında ise, O'nun eşyayı bilmesi ve onları gayet sağlam bir şekilde yaratmasıdır. Ayrıca hikmete 'Kur'ân ilmi' ve 'nübüvvet' karşılıkları da verilmiştir."⁷¹

Zemahşerî, tefsirinde hikmeti ilim ve amel uygunluğu olarak yorumlamıştır. Ona göre Allah katında hâkim ilmiyle amel eden âlimdir.⁷² Ayrıca hikmeti; hakkı açıklayan, şüpheyi gideren delil, doğru ve sağlam bir söz olarak tanımlamaktadır.⁷³

İlim ve hikmet ehli olmak, sadece onlara tahsis edilmiş olmamakla birlikte hiç şüphesiz peygamberlerin ayırt edici özelliklerindedir.⁷⁴ Kur'ân'a göre dereceleri yükseltilecek olanlar da iman ettikten sonra ilim ehli olanlardır.⁷⁵

69 bk. en-Nisâ 4/162; en-Nahl 16/27; ez-Zümer 39/9.

70 İbn Mâce, "Zühd", 15; Tirmizî, "İlim", 19.

71 İsfahânî, "hkm", 133.

72 Ebü'l-Kasım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf an haqâiki't-tenzil ve uyûni'l-ekâvil fi vücûhi't-tevil*, thk. Abdurrezzak el-Mehdi (Beyrût: Dâru İhyai't-Turasî'l-Arabi, ts.), 1/151-152.

73 ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf an haqâiki't-tenzil ve uyûni'l-ekâvil fi vücûhi't-tevil*, 588.

74 bk. el-Kehf 18/65; el-Enbiya 21/79; en-Neml 27/15; el-Kasas 28/14.

75 bk. el-Mücadele 58/11.

İlk gelen vahiy okumanın, öğrenmenin, kalemin, yazmanın ve nihayet ilmin öneminden bahsetmektedir.⁷⁶ Bu, konumuzla ilgili olarak şu anlama geliyor: İlim ve hikmet olmadan din hizmeti doğru bir şekilde gerçekleşemez. Elbette burada kastedilen ilim; bid'at ve hurafeden, yalan ve yanlıştan arındırılmış, hak ve hakikatten uzaklaştırmayan ve saptırmayan sağlam ilimdir.

Din hizmetinin ifasında ilim ve hikmetle birlikte tecrübe ve genel kültürün varlığı da önemli bir yer işgal eder. Nitekim ilim, hikmet, ihtisas ve tecrübe, zengin bir genel kültürle birleşince mesajın tebliği ve din hizmetinin ifası daha isabetli bir şekilde gerçekleşmiş olur. Hz. Hârûn'un, kardeşi Hz. Mûsâ'ya mütehasıs/uzman olduğu konularda destek olması da⁷⁷ vahyin muhataba ulaşmasında ve din hizmetinin normal mecrasında sürdürülmesinde ilmin yanında ihtisas ve tecrübenin önemli bir işleve sahip olduğunu göstermektedir.

Binaenaleyh öncelikle bir din görevlisinin din hizmetinin gereklerine uygun, şartları tam olarak gerçekleşmiş bir eğitim alması sağlanmalıdır. Bu anlamda din görevlilerinin; başta Kur'ân-ı Kerîm ve Hz. Peygamber (s.a.v)'in hayatı olmak üzere bütün İslâmî disiplinlerin yanı sıra yaşayan dünya dinleri, siyaset, tarih, sosyoloji, felsefe, güncel dinî akım ve oluşumlar gibi alanlarda doğru ve sahih bilgiyle donatılmaları gerekir. Buna ilaveten, bu donanıma sahip olan din görevlileri, bu müktesebatı açıklayabilme ve yorumlayabilme noktasında da yeterli olmaları icap eder. Neticede elde ettikleri bütün bu bilgi ve tecrübe birikiminden nasıl, niçin ve hangi metotla yararlanmaları gerektiği hususlarında yeterli bir alt yapıya sahip olarak görevlerini icra etmeleri, hizmetin doğru yapılabilmesi açısından önem arz etmektedir.

Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Peygamber'e; "*Rabbim! İlmimi artır*"⁷⁸ diye dua etmesi emredilmiş, Kur'ân vahyi dışında da bilgisini artırma çabası içinde olması özendirilmiş ve bu konuda dua etmesi istenmiştir. Zira peygamberler, vahiy gibi sorumluluğu yüksek bir görevin yürütülmesinde daima Allah'tan ilim ve hikmet isteme ve cahillikten uzak durma çabası içerisinde olmuşlardır.⁷⁹

Tüm bu verilerden yola çıkılarak denilebilir ki; İslâm'ın genel ilkelerinden sapmadan ve Allah'ın rızasını önceleyerek bilgi, hikmet, tecrübe ve genel kültür alanlarında kifayetli bir altyapıya sahip olan din görevlileri, mesleklerinde ancak o zaman başarılı olabileceklerdir.

2.3. Din Hizmetinde İletişim

Din hizmetinde, mesajın muhataplara ulaştırılmasında din görevlilerinin etkili iletişim yeteneklerine sahip olması, din hizmetinin niteliğini olumlu yönde

76 bk. Tâhâ 20/114; ez-Zümer 39/9; el-Mücâdele 58/11; el-Kalem 68/1.

77 bk. el-Kasas 28/34; Tâhâ 20/25-32.

78 Tâhâ 20/114; ayrıca bk. eş-Şu'arâ 26/83.

79 bk. Hüd 11/46.

etkileyecektir. Yoğun bir şekilde insanlarla ilişki ve iletişim kurmayı gerektiren bu meslekte çalışanların, iletişim konusunda bilgi ve deneyim sahibi olmaları gerekir. Zira günümüzde hemen her alanda ilgi duyulan ve kullanılan iletişim tekniklerinin din hizmetinde etkin bir şekilde kullanılması, din eğitimi ve din hizmetinin verimli bir şekilde yürütülmesine katkı sağlayacaktır.⁸⁰

İletişim, canlılar, özellikle de insanlar arasında öğrenmelerle bağlantılı bir etki-tepki sürecidir. Şöyle ki, etki ve ona karşılık verilen tepki aynı anlamı yansıtıyorsa doğru bir paylaşım ortaya çıktığından bu, bir başarılı iletişimdir. Eğer iletişim sürecinde etki ile tepki aynı anlamı yansıtmıyorsa buna bozuk veya yanlış iletişim denildiği gibi iletişimsizlik de denilmektedir.⁸¹

Kur'ân-ı Kerîm'e baktığımızda onun baştan sona kadar bir iletişim kitabı olduğunu, ayrıca ortaya koyduğu iletişim prensipleriyle de evrensel bir yaklaşım sergilediğini görmekteyiz. Mesela "söyle", "anlat", "tebliğ et", "çağır", "haber ver", "ilet", "bildir", "selam ver" gibi ifade biçimlerinin Kur'ânda iletişimin varlığını açıkça göstermektedir.⁸²

Kur'ân, iletişime baştan sona bütün sûrelerinde böyle önem verirken aynı zamanda onun niteliksel tarafına da gerekli ihtimam gösterir. Bu konuda şöyle buyrulur:

"İyilikle kötülük bir olmaz. Sen (kötülüğü) en güzel bir şekilde önle. O zaman seninle arasında düşmanlık bulunan kimse, sanki candan bir dost olur."⁸³

"Ve onlar, sözün en güzeline yöneltilmişler, övgüye lâyık olan Allah'ın yoluna iletilmişlerdir."⁸⁴

"Kullarıma söyle, sözün en güzelini söylesinler. Sonra şeytan aralarını bozar. Çünkü şeytan, insanın apaçık düşmanıdır."⁸⁵

"(Ey Muhammed!) Dinleyip de sözün en güzeline uyan kullarımı müjdele. İşte Allah'ın doğru yola ilettiği kimseler onlardır. Gerçek akıl sahipleri de onlardır."⁸⁶

"Ona yumuşak söz söyleyin. Belki o, aklını başına alır veya korkar."⁸⁷

"Ey iman edenler, bir kavim (bir başka) kavimle alay etmesin, belki kendilerinden daha hayırlıdırlar; kadınlar da kadınlarla (alay etmesin), belki kendilerinden daha hayırlıdırlar. Kendi nefislerinizi (kendi kendinizi) yadırgayıp-küçük düşürmeyin ve

80 bk. Suat Cebeci, "Din Eğitimi ve Din Hizmetlerinde İletişim", *Din Eğitimi ve Din Hizmetlerinde Rehberlik* (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2019), 159.

81 Suat Cebeci, "İletişim Kavramı ve Modelleri", *Din Eğitimi ve Din Hizmetlerinde Rehberlik* (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2019), 137.

82 bk., Süleyman Gümrükçüoğlu, *Kur'an'da İletişim Dili*, (İstanbul: Etkileşim Yayınları, 2014), 61-82.

83 el-Fussilet 41/34.

84 el-Hac 22/24.

85 el-İsrâ 17/53.

86 ez-Zümer 39/18.

87 Tâhâ 20/44.

*birbirinizi 'olmadık-kötü lakaplarla' çağırmayın. İmandan sonra fasıklık ne kötü bir isimdir. Kim tevbe etmezse, işte onlar, zalim olanların ta kendileridir.*⁸⁸

*"(Resûlüm!) Sen, Rabbinin yoluna hikmet ve güzel öğütle çağır ve onlarla en güzel şekilde mücadele et! Rabbin, kendi yolundan sapanları en iyi bilendir ve O, hidayete erenleri de çok iyi bilir."*⁸⁹

Kur'ân'a göre bir din görevlisinin iletişim anlayışı; âyetlerde ifade edildiği üzere hak ve hukuka uygun, düzenli ve doğru bir şekilde olmalıdır. Sevgi, güler yüz ve hoşgörü, bu görevin yürütülmesinde önemli hususlardır. Yine din görevlisi görevi uğruna bir kısım zorluklara katlanmayı göze alabilmelidir. Ayrıca insanlarla, Hz. Peygamber'in ashabıyla kurduğu sağlıklı iletişim gibi adalet ve şefkat odaklı bir iletişim modeli geliştirebilmeli,⁹⁰ onlara Hz. Peygamber'in uyguladığı gibi canlı örnek olmalıdır.⁹¹

İslâm toplumunun iletişim ve etkileşim merkezi olan cami, vücuttaki kalp gibidir. Kalp vücudu kanla nasıl besliyor ve ona hayat veriyorsa, dinî gerekliliklerin öğrenilme, uygulanma ve yayılma merkezi olan cami de benzer bir fonksiyonu icra etmektedir. Dolayısıyla insanlar sosyal, psikolojik, ekonomik, ailevî ve ahlakî problemlerini cami ve çevresinde, din görevlisi ile birlikte çözüme kavuşturabilmeli, ya da bu mekândan çözüm önerileri alabilmelidir. Böyle bir iletişim ve etkileşim aynı zamanda cami ve çevresine yönelik aidiyet duygusunu da kuvvetlendirecektir.

Son olarak din görevlisinin toplumla etkili iletişimde bulunabilmesi için dikkat etmesi gereken bazı hususları kısaca şöyle sıralayabiliriz:

Bir din görevlisi;

- a) Bulunduğu ortamı etkilemeli ve o ortamdan da olumlu anlamda etkilenmelidir.
- b) Başarılı bir organizatör olmalı ve herkesten yararlanmasını bilmelidir. Mevlânâ şöyle der: "Bu akıllar, aydın kandillere benzer. Elbette yirmi kandil, bir kandilden daha ziyade aydınlık verir."⁹²
- c) Farklı alanlarda din hizmeti ya da din eğitimi sunan görevlilerle daima dayanışma ve yardımlaşma içinde bulunmalıdır.
- d) Diğer kurum ve kuruluşlarla sağlıklı diyaloglar kurabilmelidir.
- e) Toplumun bütün bireyleriyle iletişim kanallarını açık tutmalıdır.

88 el-Hucurât 49/11.

89 en-Nahl 16/125.

90 "O vakit Allah'tan bir rahmet ile onlara yumuşak davrandın! Şayet sen kaba, katı yürekli olsaydın, hiç şüphesiz, etrafından dağılıp giderlerdi. Şu hâlde onları affet; bağışlanmaları için dua et; iş hakkında onlara danış." Âl-i İmrân 3/159.

91 bk. el-Ahzâb 33/21; el-Kalem 68/4.

92 Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, *Mesnevi*, çev. Veled İzbudak (İstanbul: MEB Yayınları, 1990), 6/206.

- f) Sevgi dili, beden dili, konuşma dili ve mekân dilini iyi kullanmalı, iletişime engel olan davranışlardan kaçınmalıdır.

2.4. Din Hizmetinde Amaç

Kur'ân'a göre uğruna ömür tüketilecek tek amaç Allah'ın rızası ve hoşnutluğudur. Din görevlisinin bütün fiilleri bu amaca götüren araçlar durumundadır. Bundan dolayı onun bütün eylemleri, gayretleri ve hatta ibadetleri kullukta tek amaç olan rızâ-i ilâhîyi kazanmaya matuf olmalıdır. Dolayısıyla o, bütünüyle hayatını Allah'ın istediği şekilde, Kur'ân ve Hz. Peygamber'in sünnetine göre şekillendirmelidir.⁹³

Bilindiği gibi Allah'ın rızasını kazanmak için salih amellerde bulunmak gerekir. Salih amellerin Allah rızasını kazanmaya vesile olmasının kaçınılmaz şartı ise ihlâstır. "İhlâs kelimesi, terim olarak 'ibadet ve iyilikleri riyadan ve çıkar kaygılarından arındırıp yaptığını sadece Allah için yapmak' demektir. İslâmî literatürde ihlâs daha geniş olarak şirk ve riyadan, bâtil inançlardan, kötü duygulardan, çıkar hesaplarından ve genel manada gösteriş arzusundan kalbi temizlemeyi, her türlü hayırlı faaliyete iyi niyetle yönelmeyi ve her durumda yalnızca Allah'ın rızasını gözetmeyi ifade etmektedir."⁹⁴ Şeklen ne kadar mükemmel olursa olsun, arka plânında başka amaçlar bulunan işler, Allah katında sahibine hiçbir fayda sağlamaz. Zira Hz. Peygamber (s.a.v) "ameller ancak niyetlere göredir;"⁹⁵ buyurarak kişinin eylemlerinde niyet ve ihlasın önemine dikkat çekmiştir. Yüce Allah bu konuda şöyle buyuruyor:

*"(Resûlüm!) Şüphesiz ki Kitâb'ı sana hak olarak indirdik. O hâlde sen de dini Allah'a has kılarak (ihlâs ile) kulluk et."*⁹⁶

Kişiyi ibadetlere ve gündelik hayatın gereği yapılan bütün amellere yönelten ana muharrikin Allah'ın rızasını kazanma niyet ve arzusu ile bu niyet ve arzusundaki ihlas ve samimiyet olmalıdır. Binaenaleyh dinin hayata aktarılması sürecinde ve özellikle din hizmetinin ifasında buna özellikle dikkat edilmesi gerekir.

Yüce Allah, Hz. Muhammed (sav)'i bir müjdeci, bâtil inançlara ve sorunlarla dolu bir hayata kendilerini kaptırıp gidenler için bir uyarıcı olarak göndermiştir. Nitekim onun biricik görevi budur ve amacı da sadece Allah'ın rızası ve hoşnutluğudur. O, bu davetine karşılık kişisel bir amaç gözetmemiş ve bir çıkar beklememiştir.⁹⁷ Onun istediği tek şey, insanların özgür iradeleriyle Allah yolunu

93 el-Bakara 2/138.

94 Süleyman Ateş, "İhlâs", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 21/536; İsfahâni, "hîş", 161; Ebû Nasr İsmâil b. Hammâd el-Cevherî, "hîş", es-Sihâh, thk. Ahmed Abdül'lgafûr Atfâr (Beyrut: Dârü'l-İlmî'l-Melâyin, 1979), 3/1037.

95 Buhârî, "Bed' u'l-Vahy", 1.

96 ez-Zümer 39/2.

97 "De ki: Ben sizden bir ücret istemişsem, o sizin olsun. Ücretim yalnız Allah'a aittir. O, her şeye şahittir." es-Sebe' 34/47; ayrıca bk., Sâd 38/86.

seçip hidayete ermeleri ve bu yolda yürümeleridir.⁹⁸ Bu bağlamda İslâm tarihinde Hz. Peygamber (sav)'in yolunda yürüyen, din hizmetini doğru bir şekilde ifa eden, sâbikûn (önde olanlar) sıfatına haiz nice âlimlerin gelip geçtiğini burada zikretmeliyiz.

Bir din görevlisi, yukarıda belirtildiği üzere, gerçekleştireceği din hizmetinde Hz. Peygamber'in yolundan gitmeli ve bu şuuru içselleştirmelidir. Yine din görevlisi, toplumu Kur'ân'a göre dönüştürebilmek ve onlardan dindar ve ahlaklı bir toplum inşa edebilmek için çaba sarf etmeli, neticede Allah'ı hoşnut ve razı etmelidir. Nitekim Hz. Peygamber (sav)'in gönderilme amacının "*güzel ahlakı tamamlamak*" olduğu bilinmektedir.⁹⁹ Güzel ahlak ise iman, İslâm ve ihsanın toplamıdır. İşte bu şekilde bir din görevlisinin, her türlü davranış ve eylemlerinde ferdi ve toplumsal bir ahlakî mükemmeliyetin oluşması için azami gayret içerisinde bulunması ve bütün dünyevî kaygılardan sıyrılarak her işini Allah'ın rızasını gözeterek yapması; ne diliyorsa O'ndan dilemesi, ne istiyorsa O'ndan istemesi gerekmektedir.¹⁰⁰ Çünkü bir din görevlisini hizmetinde motive edecek olan şey; iman, salih amel, cennet ve nihayet Allah'ın rızasıdır. Bundan dolayı Kur'ân-ı Kerim'de bütün peygamberlerin tebliğ çevrelerine ortak hitapları şu olmuştur:

*"Buna karşı sizden hiçbir ücret istemiyorum. Benim ecrimi verecek olan, ancak âlemlerin Rabbidir."*¹⁰¹

Bu izahlardan sonra akla şöyle bir soru gelebilir: Din görevlileri yaptıkları hizmetten dolayı ücret alabilir mi? Elbette alabilir ve fetva bu yöndedir.¹⁰² Yukarıdaki âyet-i kerîmeden kastedilen şey; ilâhî mesajın birebir alınıp satılan bir eşyaya ve maddi bir çıkara konu olamayacağıdır. Yoksa bütün mesailerini din hizmetine sarf edenlerin, geçimleri için ücret almalarında herhangi bir sakınca yoktur. Ancak bir din görevlisi, dünyada ne kadar ücret ve ödül alırsa alsın, bütün bunların Allah'ın vereceği ecir/sevap/ödül/mükâfat karşısında anılmaya değer bulunmadığını bilmelidir. Ayrıca Allah'ın vereceği ecir/sevap/ödül/mükâfat sadece uhrevî değildir; bunun dünyevî yansımaları da bulunmaktadır. Bu manada mesela Hz. Peygamber (sav)'e Yüce Allah'ın ganimetten pay ayırması¹⁰³ ve annesi tarafından Allah'a adanan Hz. Meryem'in ilâhî bir ikrama mazhar olup rızıklandırılması konumuz açısından anlamlıdır.¹⁰⁴ Bununla birlikte Hz. Süleyman'ın Sâd sûresi 30 ila 40. âyetler arasında zikredilen onun harika kulluğu

98 bk. el-Furkân 25/57.

99 el-Muvatta, "Hüsnü'l-hulûk", 8.

100 bk. el-Fâtiha 1/5; el-Bakara 2/272; Âl-i İmrân 3/14; el-İnşirâh 94/8.

101 eş-Şu'arâ 26/109, 127, 145, 164, 180.

102 bk. Diyanet İşleri Başkanlığı, "Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı", (Erişim: 23 Eylül 2020), <https://kurul.diyinet.gov.tr/Cevap-Ara/275/din-hizmetleri-karsiliginda-maas-alinabilir-mi--maasli-gorevlilerin-arkasinda-namaz-kilinabilir-mi>.

103 bk. el-Enfâl 8/41.

104 bk. Âl-i İmrân 3/35-37.

ve teslimiyeti karşısında Allah'ın ona bir takım ikramları söz konusudur. Nitekim "Süleyman ne güzel bir kuldu!"¹⁰⁵ ilâhî iltifatından sonra kendisine sayısız nimetler ikram edilmiştir. Şöyle buyrulur:

*"İşte bu bizim bağışımızdır. İster ver, ister (elinde) tut; hesapsızdır dedik. Doğrusu onun, bizim katımızda büyük bir değeri ve güzel bir yeri vardır."*¹⁰⁶

Netice olarak din hizmeti, dünya ve içindekilerden meşru zeminde yararlanmaya engel değildir.¹⁰⁷ Ancak din hizmeti, dünyevileşme temayülü olanların ve sürekli dünyevi kaygılar taşıyan kişilerin yapacağı bir meslek de değildir.

Sonuç

Dinin fert ve toplum planında makes bulması, benimsenmesi ve yaşanılır kılınması elbette büyük bir gayreti, fedakârlığı ve samimiyeti gerektirmektedir. İslâm gibi her bakımdan insan fitratıyla uyumlu olan bir dinin yaşanabilmesi için doğru bir şekilde tebliği, anlatılması, açıklanması ve örnekliğinin ortaya konulması büyük önem arz etmektedir. Dolayısıyla bu vazifeyi yerine getirecek olan kişilerin, birtakım yeterliliklere ve özelliklere sahip olması kaçınılmazdır.

Bir meslek olarak din hizmeti Yüce Allah'ın, elçisi Hz. Muhammed (sav) aracılığıyla insanlığa hidayet rehberi olarak gönderdiği Kur'ân'ın, yine Allah tarafından belirlenen amaca ve metotlara uygun olarak ve Hz. Peygamber'in uygulamaları da dikkate alınmak suretiyle bütün insanlığa tebliğ edilmesidir. Ayrıca din hizmeti, sonradan ihtiyaca binaen ihdas edilen bir hizmet alanı olmayıp, bilakis varlığı için vahyin kaynaklık ettiği önemli ve zarurî bir hizmettir. Yani bu görevin bütün yönleriyle, gerek amaç ve gerekse yöntem açısından olsun referansı Kur'ân'dır.

Böyle yüce bir meslekte başarılı olabilmek için öncelikle din görevlisinin şahsiyeti bu hizmete uygun olmalı, yani ahlaklı, dindar ve takva sahibi olması gerekir. Yine bu görevde bilgi, meslekî yetenek, yorum kapasitesi, herkese hitap edebilme becerisi, genel kültür, etkili iletişim yeteneklerine sahip olma ve meslekî tecrübe ile takip edilmesi gereken usul ve yöntemlerin hakikiliği olmazsa olmazlardandır. Ayrıca bu mesleği gerçekleştirecek olanların yetişme ve sosyal ortamlarının İslâm'ın ilke ve değerleriyle çelişmemesi gerekir.

Kur'ân'a göre bir mümin için hedef, sadece Allah'ın rızası ve hoşnutluğudur. Bunun dışındaki her şey bu amaca götüren araçlar mesabesinde dir. Dolayısıyla din hizmetinde bulunanlar, sadece rızâ-i ilâhîye hizmet etmelidirler.

105 Sâd 38/30.

106 Sâd 38/39-40; ayrıca bk. el-Enbiyâ 21/81-82.

107 "De ki: Allah'ın kulları için yarattığı süsü ve temiz rızıkları kim haram kıldı? De ki: Onlar, dünya hayatında, özellikle kıyamet gününde müminlerindir." el-A'râf 7/32.

Son söz olarak, bu makalede bir meslek olarak din hizmetinin sağlıklı bir şekilde sürdürülmesinde Kur'an'dan hareketle bazı görüşler serdedilmiştir. Bunlar kısaca şöyle özetlenebilir:

1. İslâm toplumu, din hizmetini ifa edecek görevlileri, dinin sağlıklı ve doğru bir şekilde yaşanılır kılınması için sürekli hazır hâlde bulundurmalıdır.
2. Din hizmetinde bulunacakların, meslekî şahsiyetlerinin din hizmetiyle mütenasip olması, görevin selameti açısından önem arz etmektedir.
3. Din hizmetini gerçekleştirecek olanlar, daha işin başından itibaren ilkeleri ve metodolojisi belirlenmiş, ciddi bir eğitim vetiresinden geçirildikten sonra görevlendirilmelidir.
4. Din hizmetini ifa edenler dürüst, doğru, bilgili, fedakâr, ahlaklı, iyiliksever, dindar, takva sahibi, bütün eylemlerinde samimi, olduğundan başka türlü görünmeyen kişilerden seçilmelidir.
5. Din hizmeti, dünya nimetlerinden meşru zeminde yararlanmaya, yapılan görevin karşılığında adil bir ücret almaya engel değildir. Ancak bununla birlikte din hizmeti, dünyevîleşme temayülü bulunanların ve sürekli dünyevî kaygılar taşıyanların yapacağı bir meslek değildir.
6. Din görevlileri, meslekî bütün çaba ve gayretlerinde sadece Allah'ı razı etmeyi amaç edinmelidir.

Kaynakça

- Akpınar, Cemil. "İcâzet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 21/393-400. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Alemdar, Yusuf. *Osmanlı'da Dâru'l-Kurrâ Müessesesi ve Kıraat Öğretimi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2003.
- Ateş, Süleyman. "İhlâs". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 21/535-537. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Aydın, Mehmet Akif. "İmamet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/203-207. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Aydın, Mehmet Zeki. *Din Öğretiminde Yöntemler*. Ankara: Nobel Yayınevi, 2007.
- Başoğlu, Muzaffer Şerif. "Farklar Psikolojisine Giriş". *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi* 1/2 (1943), 71-80.
- Berger, Peter Ludwig. *Dinin Sosyal Gerçekliği*, çev. Ali Coşkun. İstanbul: İnsan Yayınları, 1993.
- Berki, Ali Himmet & Keskiöglü, Osman. *Hâtemü'l-Enbiyâ Hazreti Muhammed ve Hayatı*. Ankara: DİB Yayınları, 2015.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe Meâl-i Âlisi ve Tefsiri*. 8 Cilt. Ankara: Akçağ Yayınları, 1993.
- Buhârî, Ebû Abdillâh b. Muhammed b. İsmail el. *Sahîhu'l-Buhârî*. 8 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Carnegie, Dale. *Söz Söylemek ve İş Başarmak Sanatı*. çev. Ömer Rıza Doğrul. sad. Ayhan Yalçın. İstanbul: Kitsan, 1991.
- Cebeci, Suat. "Din Eğitimi ve Din Hizmetlerinde İletişim". *Din Eğitimi ve Din Hizmetlerinde Rehberlik*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2019.
- Cebeci, Suat. "İletişim Kavramı ve Modelleri". *Din Eğitimi ve Din Hizmetlerinde Rehberlik*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2019.
- Cevherî, Ebû Nasr İsmâil b. Hammâd el-. *es-Sihâh*. thk. Ahmed Abdu'lgafûr Attâr. Beyrût: Dâru'l-İlmi'l-Melâyîn, 1979.
- DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. "Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü". Erişim 23 Eylül 2020. <https://dinhizmetleri.diyaret.gov.tr/sayfa/53/tanitim>
- DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. "Din İşleri Yüksek Kurulu". Erişim 23 Eylül 2020. <https://kurul.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/275/din-hizmetleri-karsiliginda-maas-alinabilir-mi--maasli-gorevli-lerin-arkasinda-namaz-kilinabilir-mi>
- Ebû Dâvûd, Süleyman İbnü'l-Eş'as İbn İshâk el-Ezdi es-Sicistânî. *Sünenü Ebî Dâvûd*. 4 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Erdem, Cem. "Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni Adaylarının Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Yeterlilik Algıları ve Tutumları Üzerine Bir Araştırma". *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 7/4 (2012), 1727-1747.
- Freyer, Hans. *Din Sosyolojisi*. çev. Turgut Kalpsüz. Ankara: AÜİFY, 1964.
- Gümrükçüoğlu, Süleyman. *Kur'an'da İletişim Dili*. İstanbul: Etkileşim Yayınları, 2014.

- Gürkan, Salime Leyla. "Ruhbân". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/204-205. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Hökekleli, Hayati. "Şahsiyet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 38/297-298. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- İsfahânî, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb el-. *el-Müfredât fi garîbi'l- Kur'ân*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rîfeh, 1998.
- Işık, Şemsettin. *Geçmişten Günümüze Kur'ân'ı Anlama ve Yaşama Önündeki Engeller*. Ankara: Nuhbe Yayınları, 2020.
- Işık, Şemsettin. *İlk Ahit*. İstanbul: Pınar Yayınları, 2003.
- İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed et-Tâhir et-Tûnisî. *et-Taḥrîr ve't-tenvîr*. 30 Cilt. Tûnus: Dâru Sahnûn, 1997.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fida' İmadüddîn İsmail. *Tefsîrü'l-Ḳur'âni'l-'azîm*. thk. Sâmi b. Muhammed es-Selâme. 8 Cilt. Riyad: Dârun Tıbbiyeh, 2. Basım. 1999.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed. *Sünenü İbn Mâce*. 2 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Karaman, Hayrettin vd.. *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*. Ankara: DİB Yayınları, 2007.
- Keskin, Yahya Mustafa. "Din ve Toplum İlişkileri Üzerine Bir Genelleme". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 4/2 (2004), 7-21.
- Kitâb-ı Mukaddes*. İstanbul: Kitâb-ı Mukaddes Şirketi, 2. Basım, 2003.
- Köksal, Mustafa Asım. *Peygamberler Tarihi*. Ankara: TDV Yayınları, 1990.
- Kökver, Mahmut. "Oligarşik Dini Yapının Eleştirisi Olarak Kur'an'da Din Adamları Tiplemeleri". *International Journal of Social And Humanistic Sciences (Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi)* 1/1 (2017), 52-67.
- Kur'ân-ı Kerim ve Açıklamalı Meâlî*. çev. Hayrettin Karaman vd.. 1. Basım. Ankara: TDV Yayınları, 2017.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebi Bekr b. Ferh el-. *el-Câmi'u li-ahkâmî'l-Kur'ân*. Thk. Hişam Semîr el-Buhârî. 20 Cilt. Riyâd: Dâru Âlimi'l-Kütüb, 2003.
- Macit, Yusuf. "Din Hizmetlerinde Mesaj Oluşturmada Kur'an Örneği". *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/2 (2007), 215-227.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccac. *Sahîhu Müslim*. 3 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Özdoğan, Öznur. "İnsan Peygamber İlişkisi". *Dini Araştırmalar*. 7/19 (Mayıs-Ağustos 2004), 55-71.
- Rûmî, Mevlânâ Celâleddîn er-. *Mesnevi*. çev. Veled İzbudak. 6 Cilt. İstanbul: MEB Yayınları, 1990.
- Savut, Harun. *Rivayet Sorunlarına Çözüm Arayışı-İbn Kesir Tefsiri Bağlamında*. Ankara: Otto Yayınları, 2016.
- Sorubak. "Tecrübe Konuşuyor-Doğan Cüceloğlu". Erişim 17 Temmuz 2020. https://www.sorubak.com/tecrube-konusuyor-dogan-cuceloglu_171329.htm
- Şirbînî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb eş-. *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'âni elfâzi'l-Minhâc*. Mısır: y.y., 1958.

- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-. *Câmi'u'l-beyân 'an te'vili âyi'l-Kur'ân*. Beyrût: y.y., 1992.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-. *Târîhu'r-rusul ve'l-mülûk*. 2. bs. Beyrût: Dâru't-Türâs, 1387/1968.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevra et-. *Sünenü't-Tirmizî*. 5 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Tosun, Cemal. *Din Eğitimi Bilimine Giriş*. Ankara: Pegem A Yayıncılık, 2002.
- Yazır, Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur'ân Dili*. 9 Cilt. İstanbul: Eser Neşriyat, 1971.
- Zemahşerî, Ebü'l-Kasım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez. *el-Keşşâf 'an hakâiki't-tenzîl ve uyûni'l-eqâvil fi vücûhi't-tevil*. thk. Abdurrezzak el-Mehdî. 4 Cilt. Beyrût: Dâru İhyai't-Turasi'l-Arabi, ts.

